

שערים מצוינים

לקט הלכות

מכתבי מוריני הגאון רבי יואל מקלב שליט"א

קצת מדיני הבדלה

זה בצ"ע, ובס' שלחן שלמה שם ס"א כ' דאף בכה"ג קונסים אותו וצריך לחזור ולהתפלל, אך כ' דאם נזכר בעודו מתפלל, דינו כדן מי שאין לו כוס, שאם נזכר קודם שומע תפלה אומרה שם, ואם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לאתה חונן ע"ש.

המבדיל על יין של שביעית אם יכול לשפוך ממנו מעט,

וליתן ממנו בעיניו ובכיסיו

אם מותר לשפוך מעט מן היין של שביעית וכן ליתן ממנו על עיניו, יעויין בדרך אמונה פ"ה מהל' שמיטה ויובל צה"ל סק"ט וז"ל ויש לזהר כשמבדיל בין של שביעית שלא לשפוך מהן לאיבוד, ולא לתת מהם לתוך עיניו ולא לתוך הכיסים ולא לכבות בהן הנר של הבדלה, וכן במילה שלא למצוץ בין של שביעית דכל זה הוא הפסד, וכן בליל הסדר אין לשפוך המכות בין שביעית, ולפי שאין לשנות המנהג אין ליקח לכוס השני יין של שביעית עכ"ד, ובקיצור דיני שביעית תשו' ר"ד נשאל מו"ר שליט"א במי שעושה הבדלה על יין של שביעית, האם מותר לכתחילה למלאותו מעל גדותיו, אם יש תחתיו כלי לקבל הנשפך, או דלמא כיון דבע"כ נשאר דבוק בכלי ובידיו לא מיקרי דרך שתיה ואסור, והשיב רבינו מותר ע"כ, עוד נשאל רבינו כשנשפך בצלחת מעט יין, באופן שאין רגילים לשתותו אף בנ"א החסים על ממונם, שכ' רבינו שליט"א בקיצור דיני שביעית תשו' נ"ו דאומרים בשם מרן ז"ל שהתיר לשטוף הצלחות, אם בכה"ג מותר ליתן מאותו מעט בעיניו ובכיסיו דבין כך הולך לאיבוד, והשיב בזה"ל להשתמש מחשיבו עכ"ל. והכוונה דכשבא להשתמש באותו מעט מחשיבו, ואז יש לאסור כיון דהוי הפסד ועיין.

בהמנהג להסתכל בזמן שמברך על הנר בכפות ידיו וצפרניו

במש"כ השו"ע ס' רח"ץ ס"ג דנוהגים להסתכל [כשמברך על הנר] בכפות הידים והצפרנים, נשאלתי אם צריך להסתכל בכפות ידיו וצפרניו שלו דוקא, או דסגי אף בשל חבירו, ולכא' יש לתלות בטעם דין זה, דיעויין במ"ב שם סק"ט שכ' דהטעם משום דבעינן שיוכל להכיר לאורו בין מטבע למטבע, וכדלקמיה, ולכן נוהגים להסתכל בצפרנים לראות אם יוכל ליהנות לאורו, ולהכיר בין מטבע למטבע כמו שמכיר בין צפורן לבשר, ועוד שהצפרנים הם סימן ברכה שהן פרות ורבות לעולם, וגם מסתכלים בכפות הידים שיש בשרטוטי היד סימן להתברך בו עכ"ל, ולכא' להטעם הראשון יכול להסתכל אף בשל חבירו, דגם בשל חבירו יכול לראות אם יכול ליהנות לאורו, ברם להטעם השני י"ל דצריך שישתכל בשלו דוקא, כדי שיהא זה סימן להתברך בו ועיין.

בדין נשים אם עונות אמן על ברכת הנר

אם נשים עונות אמן על ברכת הנר או שיש לחוש בזה להפסק, עי' בביה"ל סוס"י רצ"ו שכ' דמסתפקא אפילו למ"ד דנשים חייבות בהבדלה אם חייבות בברכת הנר, דבשלמא הבדלה וכו', משא"כ נר שנתקן על בריאת האור במוצ"ש שאינה שייכת לשבת כלל והיא זמן גרמא מנ"ל דחייבות, ומסיק שם דיותר נכון לומר דאינה חייבת בברכת הנר לכו"ע עכ"ד, ברם יעויין בס' קרא עלי מועד בהערות ממו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א הערה ל"א שכ' וז"ל שמעתי בשם מו"ר שליט"א שאשה יכולה לברך לעצמה בורא מאורי האש, שכן הוא בריטב"א פ' מקום שנהגו שחייבות עכ"ל, ואף בדעת הבה"ל יעויין באגרות משה חו"מ ח"ב ס' מ"ז אות ב' שכ' דלא מסיק כלום לענין אם רשאיות לברך ברכת הנר, והיינו דהבה"ל לא כ' כי אם דיותר נכון לומר דאינן חייבות, אבל יתכן דרשאות לברך וככל מ"ע שהזמן גרמא שיוכלות להמשיך על עצמן את החיוב, וע"ש שכ' דיש להם לברך, ולכא' יש לדקדק בדעת המ"ב דרשאות לברך, וזה ממש"כ במ"ב סק"ו וז"ל ועי' מש"כ בבה"ל לענין ברכת הנר אם אשה חייבת בה כשמברכת לעצמה ע"כ, ולכא' מ"ט כ' דכל הנידון בזה כשמברכת לעצמה, הא כזאת יש לדון גם כששומעת

אם צריך לכתחילה להתפלל מעריב קודם שמבדיל על הכוס

אם שרי לכתחילה להקדים הבדלה לתפלת מעריב, ראיתי בס' מנחה חדשה [מהר"י פופרש, תרצ"ד] מצוה ל"א סק"ג, שנסתפק בזה דשמא י"ל דכשם דאמרין דאע"ג דהבדיל בתפלה אסור לטעום קודם שיבדיל על הכוס, כמו"כ י"ל דאף שהבדיל על הכוס אסור לטעום קודם שיבדיל בתפלה, וביותר שאמרו בברכות ל"ג א' דעיקר תקנתא בתפלה הוי, וכיון שכן י"ל דאסור להבדיל קודם התפלה, והניח בצע"ג.

ועי' בתהלה לדוד ס' רצ"ג סק"א וס' רצ"ט סק"א וסק"ב שכ' דצריך להבדיל בתפלה קודם שיבדיל על הכוס, וכ"כ בכף החיים ס' רצ"ט סק"ט דיותר טוב שיבואו על הסדר תפלה ואח"כ הבדלה, ברם יעויין בסידור בית יעקב [להיעב"ץ] דמשמע דמותר אף לכתחילה להבדיל קודם התפלה, ועי' שו"ע ס' רצ"ט ס"ד במי שהיה אוכל וחשכה ואין לו אלא כוס אחד [ופי' במ"ב שם סק"א דאתיא כמ"ד בהמ"ז טעונה כוס] מברך בהמ"ז על הכוס ואח"כ מבדיל עליו, ובביה"ל שם ד"ה מברך כ' דמשמע מב"ח וא"ז יבדיל מיד קודם התפלה, והטעם כדי שלא יתאחר שתיית הכוס הרבה מעת שבייר עליו בהמ"ז, אבל אין העולם נוהגין כן, אלא מתפללין ואח"כ מבדילין, וכן משמע קצת בדה"ח עכ"ל, וצ"ע אם מה שאין העולם נוהגין כן הוא משום דס"ל שצריך להקדים תפלה להבדלה וכן"ל, וע"ע במ"ב שם סק"ה שכ' דלענין אכילה לא מהני אמירת ברוך המבדיל, עד שיבדיל הבדלה גמורה על הכוס וגם בתפלה, ובשעה"צ שם סק"ו הוסיף וז"ל אם לא שהתפלל ושכח להבדיל, דאז די בכוס לבד, ומבואר דכשמבדיל על הכוס ועדיין לא התפלל, אסור עדיין לטעום עד שיבדיל גם בתפלה, ולזה צ"ע כשמבדיל על הכוס קודם התפלה, איך מותר לשתות מן הכוס, ושמא לצורך הבדלה שרי, אבל טעימה אחרת אסור לטעום עד שיבדיל גם בתפלה, ומ"מ י"ל דמהאי טעמא הא מיהא לכתחילה יש להקדים הבדלה לתפלה, וראיתי שכבר עמד בזה ידידי הגרצ"א שטינברג שליט"א בשלמי יוסף ברכות סוף ס' ק"ו, והעמיד הקו' ממה דמבואר בברכות ל"ג א' דהמבדיל על הכוס צריך להבדיל בתפלה, והרי שאפשר להבדיל על הכוס קודם התפלה, והובא במ"ב ס' רצ"ד סק"א, וק' כנ"ל איך מותר לשתות, והלא הוא עומד לפני הבדלה בתפלה, ולא מצינו שצריך להטעימו למי שכבר הבדיל בתפלה, והניח בצ"ע ע"ש.

שיעור הטעימה שמחייב מי ששכח להבדיל בתפלה,

וטעם קודם שיבדיל על הכוס לחזור ולהתפלל

יל"ע במי שטעה ולא הבדיל בתפלתו, וטעם קודם שיבדיל על הכוס, דאיתא בשו"ע ס' רצ"ד ס"א דצריך לחזור ולהבדיל בתפלה, מהו שיעור הטעימה שקונסים מחמתו לחיבו לחזור ולהתפלל, ולפ"ר נראה דמאחר והאיסור אין לו שיעור, וכמבואר בשו"ע ס' רצ"ט ס"א דאסור לאכול שום דבר וכו', כמו"כ כשטעה וטעם בשיעור איסורו שהוא אפי' במשהו, חשיב טעה וצריך לחזור ולהתפלל, וכ"כ בס' חסד לאלפים [לבעל הפלא יועץ] ס' רצ"ד ס"א וז"ל ואם טעם שום דבר קודם שהבדיל על הכוס, יחזור ויתפלל ויבדיל בתפילה עכ"ד, וכ"ה בשו"ע הגר"ז ס' רצ"ד ס"ג וז"ל ואם שכח (ועשה מלאכה באיסור או) "טעם מאומה" קודם שיבדיל על הכוס צריך לחזור ולהתפלל, ובמ"ב הנדמ"ח ע"י דרשו הובא מס' תולדות שמואל [מצוה ל"א ס' ד' סק"ג] שנסתפק בזה, וראיתי שם שצידד שאם אכל פחות מכזית או שתה פחות מרביעית אין זה בכלל טועם, והניח בצ"ע ע"ש.

בדין מי שטעם קודם התפלה ושכח להבדיל בתפלתו

אם חייבוהו לחזור ולהתפלל

מי שטעם קודם תפלת מעריב ושכח להבדיל בתפלה, יל"ע אם ג"כ קנסוהו לחזור ולהתפלל, ויעויין בתהלה לדוד ס' רצ"ד סק"ד שהניח דין

ההבדלה, ומצוה לשמוע גם זה עכ"ד, ולא ברירא דמאחר שיש מי שישתה ואי"צ שהוא ישתה, שוב י"ל דאצל השומעים אין ברכת הגפן נצרכת אפי' לכתחילה ועיין.

אם אפשר לברך ברכת הנר על האש שבלהבת הכיריים

אם יכול לברך על האור שבלהבת הכיריים, יעויין בשו"ע סי' רח"צ ס"ט - י"ב דאין מברכין כי אם על נר שעשוי להאיר, אבל אם עשוי כדי להתחמם, עי' במ"ב שם סק"ז דאין מברכין עליו, וה"ה כשעשוי כדי לבשל בו, מיהו אם מדליקו כדי לברך עליו, ראיתי בשש"כ פרק ס"א הערה פ"ז שנסתפק בזה הגרש"ז אויערבך זצ"ל ע"ש.

אם יכול לומר רצה בבהמ"ז לאחר שכבר אמר ברוך המבדיל וכו'

מי שאמר ברוך המבדיל וכו' באמצע סעודה ג' אם יכול לומר רצה בבהמ"ז, יעויין בזה במ"ב סי' רס"ג ס"ק ס"ז שכתב דאם אמר המבדיל בין קודש לחול באמצע סעודתו, [אפי' לא הבדיל על הכוס], צ"ע אם יכול אח"כ לומר רצה בברכת המזון, כיון שעשהו מתחילה לחול, ובמ"ב הנדמ"ח ע"י דרשו הביאו בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שכיון שהדבר ספק יש לברך בלא להזכיר רצה, אולם לכתחילה יש להשתדל לשמוע הברכה מאחר עכ"ד.

אם בזמנינו יכולים להבדיל על חמר מדינה

בהא דאיתא בשו"ע סי' רצ"ו ס"ב דמבדילין על השכר אם הוא חמר מדינה, פליגי רבוותא אם יש חמר מדינה בזמנינו, ויעויין בקובץ תשובות מהגר"ש זצ"ל ח"א סי' נ"ז שנדפס שם תשו' ממו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א וכו' שם דאנו נוהגים פה ע"פ הוראת החזו"א לא להבדיל בשום אופן רק על היין, כי הוא טען שאין היום בא"י בירה או שכר חמר מדינה, כי אין ההמונים שותים זה במקום יין, (אף שגם יין אין שותים הרבה), ואומר שאולי מיץ תפוזי הוא חמר מדינה, אבל למעשה גם על זה לא הסכים, וצוה להבדיל על יין ולשתות בתשעת הימים ובמוצאי ט"ב עכ"ד, ודעת הגר"ש אלישיב זצ"ל שם דמאחר שבדרך כלל לא משתמשים ביין אלא בקידוש והבדלה וכו"ו, אבל בכל המסיבות והחתונות לא מגישים לקהל יין, משום כן גם בזה"ז יש לנו חמר מדינה, ועי' שבות יצחק פסח פ"א דלדעת הגר"ש מיץ תפוזים ומיץ אשכוליות חשובים כחמר מדינה.

מבעלה או מאחר אם עונה אמן, וע"כ דזה פשוט דעונה אמן ולפי שיכולות לחייב עצמן, ויש לדחות, אך הא מיהא מוכח דאין האמן חשיב הפסק אף לכתחילה, שו"ר בהר צבי או"ח ח"א סוס"י קנ"ד שהביא בשם הרא"ז מלצר זצ"ל דמה שנהגו הנשים שלא לטעום מיין של הבדלה, הוא משום שאנו חוששים דהאמן שענתה הוי הפסק בין ברכת הגפן לשתיית היין ע"ש, ומזה נראה דס"ל דיש לחוש דלא זו בלבד שאין חייבות, אלא אף אינם יכולות לחייב עצמן בברכה זו ולברך, ואף שנהגו שעונות אמן, יש לחוש שענייתן הוי הפסק בין ברכת הגפן לשתיית היין, וכן מבואר בלוח א"י שדעתו שלא יברכו הנשים בעצמן ברכת הנר, והובא במ"ב הנדמ"ח.

מי שהביאו לו נר ובשמים לאחר שהבדיל קודם ששתה

מי שלא היו בידו נר או בשמים, ואחר שהבדיל קודם ששתה מן הכוס הביאו לו, אם יברך אז, או ישתה ואח"כ יברך, לכאול אין הסדר מעכב, וכיון שצריך לסדרן על הכוס יברך אז קודם שיטעם מן הכוס, וכ"כ בשש"כ פרק ס' סל"ב ובהערה קט"ז בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל.

מי שלא שמע ברכת הגפן אם יכול לכתחילה לצאת מן

המבדיל ברכת הבדלה

מי שלא שמע מהמבדיל ברכת הגפן, אם יכול לכתחילה לצאת על ידו בברכת המבדיל, לכאול נראה דיכול לצאת בזה אף לכתחילה, דהא איתא בשו"ע סי' רצ"ט ס"ג במי שהיה יושב ואוכל מבעוד יום, דאם מפסיק להבדיל אי"צ לברך בפה"ג על כוס של הבדלה, ואף לה"א שצריך, הוא משום דסבירא להו דכוס של הבדלה הוא ענין בפני עצמו, ואין שייך לסעודה, וכמו שביאר במ"ב שם סק"י, והא מיהא חזינן דשייך הבדלה בלא ברכת הגפן, וביותר ראיתי בשש"כ פרק ס' הערה צ"א שדן הגרש"ז אויערבך זצ"ל דאין השומע צריך לכיון לצאת כי אם בברכת הבשמים והנר וההבדלה שחייב בהן, והן צריכות להיות על הכוס, אבל בברכת הגפן כל שאין חושב לשתות מן היין, מנלן שיהא צריך לכיון לצאת, ושו"ר בח"ג בתיקונים שחזר בו, וכ' וז"ל ומ"מ נראה שלכתחילה צריך לשמוע כיון שאם לא טעמו לא יצא, נמצא שחייב גם לברך בפה"ג, כי אם ישתה בלי ברכה יתכן שלא יצא, וכיון שכן גם ברכת בפה"ג חשיב כחלק מכבוד

שערי אורה

המאור שבתורה

הנה איתא בחז"ל ב"ר ב' ד' והארץ היתה תהו זה מלכות בבל שנא' ראיתי את הארץ והנה תהו, ובהו זה מלכות מדי שנא' ויבהילו להביא את המן, וחשך זה מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן. וכזאת איתא בילקוט על מה שנא' בברית בין הבתרים והנה אימה חשכה גדולה נפלת עליו [בראשית טו, יב] דפי' חז"ל דקאי על צרות וחשך של גלויות, וחשכה גדולה קאי על גלות יון, ועי' בדעת זקנים שם דמלכות יון החשיכה עיניהם של ישראל מכל מצות שבתורה.

יון, בהסתכלות אומות העולם הוותה משכן לחכמה ולהשכלה, חכמת יון היתה שם דבר, היונים חקרו הרבה בחכמת הטבע והפילוסופיה. יפת אלקים ליפת יפיתו של יפת יהא באהלי שם, וכדאיתא במגילה דף ט' ב'. המהר"ל כותב שהם היו אוהבי חכמה והיו צמאים לדעת גם את חכמת התורה ולכן בקשו מחכמי ישראל לתרגם להם את התורה לשפה היונית, אבל החכמה היתה חיצונית ולא השפיעה עליהם מאומה. חז"ל דורשים באיכה רבה על הפסוק מלכה ושריה בגוים אין תורה, שחכמה בגוים תאמין תורה בגוים אל תאמין. אצל הגוים החכמה היא חיצונית ואינה תורת חיים, אינה נלמדת כדי לדעת איך לחיות ואין להם את הסגולות לזה. ידוע מגדול הפילוסופים אריסטו שנתפס פעם בקלקלתו ע"י תלמידיו, וכששאלוהו על כך אמר שבשעה שעשה כן לא היה אריסטו. החכמה אינה משנה את מהותם כי אינה אלא חכמה ולא תורה מלשון הוראה.

מלכות יון מתוך קנאה בעם היהודי רצו לבטל מעם ישראל את המעלות הרוחניות הללו, ובקשו ליטול מהם את הבחינה של המאור שבתורה מחזירים למוטב, את הבחינה של כי נר מצוה ותורה אור שהתורה מאירה לאדם איך לחיות, וניסו בכל כח לנתק את עם ישראל מהקשר לבוית"ש, ולכן גזרו על המילה ועל השבת שהם מהוים אות ברית בין הקב"ה לעם ישראל, טמאו את ביהמ"ק שמהוה מקום להשראת השכינה ובכך רצו למנוע את העבודה. זהו החושך הגדול שרצו היונים להחשיך בעם ישראל.

ידוע מש"כ הב"ח דעיקר הגזירה היתה על שנתרשלו בעבודה, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם את העבודה, ומאחר דעיקר הגזירה היתה ליטול מעם ישראל את המאור שבתורה להחשיך עיניהם של ישראל הרי עיקר עבודת היום הוא בהגברת האור ובהתחזקות בעבודה.

מצינו שתקנו חכמים בימי חנוכה להדליק נרות כדי להראות ולגלות הנס, ולפז"ר הענין בה לפרסם הנס לאחרים כענין במקהלים אברך את ד', אולם בנוסח התפלה שאנו אומרים אחר ההדלקה, הנרות הללו אנו מדליקין ומקורה במס' סופרים איתא שם דאין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד כדי להודות לשמך על ניסך ועל נפלאותיך, ומזה נראה שנתקנה אף עבור המדליק שיראנה ועל ידה יבוא להודות לשמו ית' על ניסיו ועל נפלאותיו, וכזאת מצינו דעת המדכ"י בשו"ע סי' תרע"ז ס"ג דאף מי שנמצא במקום שאין בו ישראל ואף שמדליקין עליו בביתו מדליק בברכה כי חייב לראות הנרות, והרי שהצורך בהדלקה גם למדליק עצמו.

עלינו להדליק את האור לא רק לאחרים כי אם גם לעצמינו, לא להסתפק בניצוצות, להדליק שלהבת קודש אש להבה, אנו צריכים להחזיק במאור שבתורה שמדריך אותנו ומורה לנו דרך חיים שהתורה תהיה לנו תורה ולא חלילה חכמה, ולצאת מהשאננות שהיתה סיבת הגזירה. אחד הדברים הגדולים ביותר שבעוכרנו זה השאננות, וכמדומה שהסיבה לכך היא ההסתפקות שלנו במועט, אנחנו לא הולכים בגדולות. צריך להגדיל את השאיפות וכמאמרו של הגר"י לוינשטיין זצ"ל "קינדערלאך אז איר וועט לעבן פאשעט וועט איר בלייבן פשעט" [-אם תחיו באופן פשוט תשארו פשוטים]. בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. לא לרצות לרצות אלא לרצות באמת, ואם נרצה יעזרנו השי"ת לעלות ולהתעלות להאיר לעצמינו ולהאיר לאחרים.